

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

УДК 343.137.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-2-22>

Гавриленко В. В.,

кандидат юридичних наук,

докторант кафедри міжнародного та європейського права

Державного некомерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»

<https://orcid.org/0009-0002-6144-4716>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЩОДО ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

IMPLEMENTATION OF PROVISIONS OF INTERNATIONAL LEGAL ACTS REGARDING THE PRINCIPLES OF ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT BODIES INTO UKRAINIAN LEGISLATION

У статті досліджуються питання імплементації положень міжнародно-правових актів щодо принципів організації та діяльності судових та правоохоронних органів в українське законодавство. Зазначено, що серед міжнародних джерел особливе місце займає Європейська Конвенція про захист прав людини. Вона є основоположним міжнародним актом, який повністю вже виконав свою роль щодо визначення стандартів функціонування національних правоохоронних органів, але продовжує бути обов'язковим міжнародним документом про систему наднаціонального контролю за дотриманням прав людини під час функціонування цих органів. Доведено, що положення Конвенції пронизують всі законодавчі акти України стосовно діяльності органів правоохоронної системи. Поряд із наведеними іншими міжнародними джерелами обґрунтовано, що українське законодавство системно запозичило міжнародні стандарти, починаючи від базових, основних та закінчуючи суто функціональними, що відображають специфіку діяльності кожного правоохоронного органу. Зроблено висновок, що завдяки імплементації стало можливим перейняти та запозичити сучасний світовий правовий досвід, наукові напрацювання юристів та рекомендації практиків-представників багатьох національних судових та правоохоронних органів, що запозичені принципи виступають як загальне мірило поведінки, за допомогою якого люди мають певне уявлення про органи як державні структури, які дійсно покликані захистити їх та гарантувати їм конституційні права і свободи. Підкреслено, що правильно сформульована у національному законодавстві на підставі міжнародних стандартів певна кількість принципів набуває якостей особливого рівня права в сфері правоохоронної діяльності держави, вона постає над рівнем норм, визначає їх ціннісну орієнтацію (спрямованість) саме на реалізацію функціональності органів. Показано, що принципи можуть виступати, за певних обставин, відправним началом при вирішенні конкретних юридичних справ, особливо при застосуванні аналогії закону у разі наявності прогалин у законодавстві. Якщо систему принципів, яку визначено у національному законодавстві, дійсно створено на підставі міжнародних стандартів, вона безперечно буде відображати існуючу в конкретній державі систему цінностей та розвивати її, бо принципи показують як повинні функціонувати у національній державі судові та правоохоронні органи, не регулюючи безпосередньо їх діяльність.

Ключові слова: імплементація, міжнародно-правові стандарти, принципи діяльності судових та правоохоронних органів.

The article examines the issues of implementation of the provisions of international legal acts on the principles of organization and operation of judicial and law enforcement agencies into Ukrainian legislation. It is noted that the European Convention on Human Rights holds sources a special place among international sources. It is a fundamental international act that has fully fulfilled its role in defining standards for the functioning of national law enforcement agencies, but it is still a binding international document on the system of supranational control over the observance of human rights in the functioning of these agencies. It is proved that the Convention's provisions permeate all legislative acts of Ukraine concerning the activities of law enforcement agencies. In addition to the other international sources cited, the author proves that Ukrainian legislation has systematically borrowed international standards, ranging from basic and fundamental to purely functional standards rendering the specifics of each law enforcement agency. It is concluded that

the relevant implementation contributed to adopting and borrowing modern world legal experience, scientific developments of lawyers and recommendations of practitioners representing different national judicial and law enforcement agencies. Thus, the borrowed principles serve as a general measure of conduct, which gives people a specific idea of the agencies as state units that are really intended to protect them and guarantee their constitutional rights and freedoms. The author emphasizes that some principles correctly formulated in national legislation and based on international standards acquire the qualities of a special level law in the field of law enforcement activities of the State; they rise above the level of norms and determine their value orientation (focus) on the implementation of the bodies' working order. The author shows that principles can, under particular circumstances, be a starting point for resolving specific legal cases, especially when applying the analogy of law in the event of a gap in legislation. If the system of principles defined in national legislation is truly based on international standards, it will undoubtedly reflect and develop the system of values existing in a particular state because the principles show how the judiciary and law enforcement agencies should function in a national state without directly regulating their activities.

Key words: *implementation, international legal standards, principles of activity of judicial and law enforcement agencies.*

Проблема дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати стан імплементації в законодавство України існуючих міжнародних принципів та стандартів щодо організації та діяльності правоохоронних органів.

Метою статті є обґрунтування тези про те, що в українське законодавство системно імplementовано міжнародні принципи та стандарти щодо організації та діяльності правоохоронних органів, але із притаманними Україні особливостями побудови національного правопорядку. **Завданнями** є аналіз наукових праць, міжнародних джерел та національних законодавчих актів, у яких визначені питання імплементації базових міжнародних принципів в організацію та діяльність судових та правоохоронних органів.

Результати дослідження. У наукових вітчизняних публікаціях, зокрема науковиці В. В. Полякової, висловлюється слушна думка, з якою можна повністю погодитися, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (European Convention on Human Rights) [1] «в ієрархії джерел конституційного права займає місце безпосередньо після Конституції України, що має найвищу юридичну силу». Але, в той же час вона стверджує, що «досі є розбіжності в українській правовій системі та правозастосовній практиці з положеннями Європейської Конвенції про захист прав людини» [2, с. 146].

На нашу думку, розбіжності, особливо у правозастосовній практиці були, є і будуть надалі, оскільки одна справа визначити міжнародний стандарт, друга – імplementувати його у національне законодавство і зовсім інша – реалізувати цей стандарт у практичній діяльнос-

ті органів правоохоронної системи. Не може бути реалізація правозастосовної практики без помилок у діях з боку представників правоохоронних органів, без випадків зловживання або перевищення службовим становищем, без необережності або службової недбалості, навіть без елементів свавілля або корупції тощо. Людський фактор перманентно буде вносити свої корективи у правозастосовну практику, на підставі чого постійно будуть удосконалюватися накази, відомчі положення та інструкції і, навіть в певних випадках, законодавчі акти.

Треба віддати належне Конвенції як основоположному міжнародному акту, який повністю виконав та продовжує виконувати свою роль щодо визначення стандартів функціонування національних правоохоронних органів. В цьому є її неоціненна та визначна роль. Але, вітчизняні науковці, даючи їй високу оцінку, все ж йдуть далі та розглядають Конвенцію, наприклад науковці Н. О. Васюк та М. Г. Рожкова, як обов'язковий міжнародний договір про систему *наднаціонального контролю* за дотриманням прав людини [3].

На нашу думку, стосовно *наднаціонального контролю* можна погодитися частково і лише у тому плані, що в процесі правозастосовної практики положень національного законодавства, прийнятих на підставі міжнародних стандартів Конвенції, ЄСПЛ, який утворений цим міжнародним актом, приймає рішення стосовно скарг громадян на неправомірні відносно них дій з боку правоохоронних органів. Ці рішення в певній мірі дійсно можна сприймати як контроль, за результатами якого національні законотворці удосконалюють існуючі правові приписи, наближаючи реалізацію

міжнародних стандартів від певного рівня до більш високого і повного.

З цього приводу дуже влучно висловлюється науковець П. М. Рабинович, який підкреслює суто абстрактний зміст норм Конвенції та прецедентний характер рішень ЄСПЛ: «справжній смисл багатьох норм Конвенції, сформульованих здебільшого в надто абстрактній, часто оціночній формі, конститується, з'ясовується лише після їх тлумачення і застосування у рішеннях Суду. Практика Суду (а це сотні рішень) розвивається за відверто прецедентним принципом. І тому знання й урахування прецедентних рішень Суду, засвоєння специфіки його професійного мислення, його «правового менталітету» – одне з найактуальніших завдань, що постають нині перед суддями та будь-якими іншими суб'єктами захисту прав людини в Україні» [4].

Визначені у Конвенції норми «в надто абстрактній, часто оціночній формі» у якості міжнародних стандартів, можемо побачити і у національному законодавстві про організацію та діяльність правоохоронних органів. Але, національні норми також мають абстрактну форму у вигляді визначених у законодавстві принципів діяльності органів. Наприклад, у Законі України «Про Службу безпеки України» зазначено, що «Діяльність Служби безпеки України здійснюється на основі дотримання прав і свобод людини. Органи і співробітники Служби безпеки України повинні поважати гідність людини і виявляти до неї гуманне ставлення, не допускати розголошення відомостей про особисте життя людини. У виняткових випадках з метою припинення та розкриття державних злочинів окремі права та свободи особи можуть бути тимчасово обмежені у порядку і межах, визначених Конституцією та законами України. Неправомірне обмеження законних прав та свобод людини є неприпустимим і тягне за собою відповідальність згідно з законодавством» [5, ст. 5]. Як бачимо, з усіх наведених принципів найбільш конкретним та не абстрактним є принцип про недопущення розголошення відомостей про особисте життя людини.

У якості прикладу стосовно принципу беззастережного дотримання основного права людини на життя ми можемо побачити право-

ві приписи у Законі України «Про національну поліцію», де у статті 46 визначені всі виняткові випадки застосування вогнепальної зброї. За абстрактною формою вони повністю передають зміст приписів статті 2 Конвенції, але, виходячи з національних особливостей та правових звичаїв, дещо їх розширюють, наприклад, для «зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського» [6, п. 4, ст. 46], для «припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю» [6, п. 5 ст. 46] тощо.

Виходячи з приписів міжнародно-правового акту, військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України (ДПСУ) як правоохоронного органу спеціального призначення, також мають право використовувати та застосовувати вогнепальну зброю, озброєння та бойову техніку у тих самих випадках, що визначені у Конвенції, однак у ширшому колі випадків. Але це не означає факт їх розширення на противагу положенням-стандартам Конвенції. За нормами Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [7, ст. 3], користуючись принципами законності, поваги і дотримання прав та свобод людини та громадянина, які є міжнародними стандартами, правове регулювання використання та застосування зброї, озброєння та бойової техніки повністю знаходиться у національному правовому полі і не суперечить нормам-зобов'язанням Конвенції.

Стосовно інших правоохоронних органів України, то у національному законодавстві про організацію та здійснення ними діяльності питання використання та застосування співробітниками цих органів фізичних засобів впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї регламентується бланкетними (відсылними) нормами. Так, стосовно працівників Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), це визначено у статті 18 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»: «Працівники Національного бюро мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю під час виконання службових обов'язків у випадках, на умовах та в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» [8, ст. 18].

Аналогічні статті є в Законах України «Про Службу безпеки України» [5, ст. 26], «Про розвідку» [9, ст. 30], «Про національну гвардію» [10, розділ 4] та ін.

З усіх правоохоронних органів найбільш повно, на наш погляд, забезпечено міжнародними стандартами національне законодавство про діяльність поліції. Це зрозуміло, оскільки саме «професійно-етична поведінка поліцейських відіграє важливу роль у країнах-підписантах міжнародного документу, найчастіше поліцію закликають до дії в умовах, небезпечних для її працівників, і що їх обов'язки ускладнюються ще більше, якщо недостатньо визначений кодекс поведінки для співробітників поліції» [11, преамбула].

Наведену вище цитату ми взяли з Декларації про поліцію, яка була прийнята в 1979 році. Хоча вона не має юридичної ваги міжнародного договірної документи, поліцейські органи багатьох держав поклали її положення в основу для розробки своїх стандартів. Декларація також заклала підвалини для формулювання принципів діяльності поліції в Європейському кодексі поліцейської етики 2001р. та Рекомендацій з питань поліцейської діяльності в багатонаціональному суспільстві 2006 р.

Декларація, крім преамбули, складається з трьох самостійних частин (розділів): «Етика», «Статус» і «Війна і надзвичайний стан – іноземна окупація». Принципи перших двох розділів стосуються всіх співробітників і організацій силових відомств, включаючи такі органи, як секретні служби, військова поліція, збройні сили або воєнізовані загони, які виконують функції поліції, що зобов'язані охороняти закон, розслідувати злочини і підтримувати громадський порядок і державну безпеку. Третій розділ не відноситься тільки до військової поліції. В кожній частині можна знайти принципи, які були потім втілені у національні законодавчі акти. Так, у розділі «Етика» поліцейському визначено дотримуватися таких принципів:

- виконувати обов'язки чесно, безпристрасно і з гідністю;
- за будь-яких обставин утримуватися від сумарних страт, катувань й інших форм нелюдського або принижуючого поводження з людиною;

– утримуватися від виконання наказів, що, як йому відомо або повинно бути відомо, є протиправними;

– діяти за своїм розумінням, якщо допущене правопорушення спричинило за собою негайну або непоправну і серйозну шкоду правохоронюваням

– не отримувати будь-яке покарання за відмову виконувати протиправний наказ;

– виявляти необхідну рішучість для досягнення мети, якої потребує або яку дозволяє закон, але ніколи не перевищувати межу розумного застосування сили;

– застосовувати зброю після одержання ясних і чітких інструкцій щодо засобів і обставин застосування;

– зберігати в таємниці всю інформацію, що не підлягає розголошенню, із якої він зустрічається, якщо це не суперечить його обов'язкам або закону;

– отримувати від суспільства, якому він служить, моральну і фізичну підтримку.

А тепер дослідимо принципи, яких мають дотримуватися поліцейські згідно з Європейським кодексом поліцейської етики (СКПЕ).

Ці принципи визначено у п'ятому розділі СКПЕ під назвою «Керівні принципи діяльності/операцій поліції», до яких відносяться:

– повага до права будь-якої людини на життя;

– утримання від будь-яких тортур, випадків нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

– застосування сили лише у випадках абсолютної необхідності і лише для досягнення законних цілей;

– систематична перевірка законності своїх запланованих дій;

– виконання лише тих наказів, які правомірно видані начальниками, але утримання від виконання тих наказів, які є явно протиправними, з обов'язком доповіді про такі накази без страху покарання;

– виконання завдань справедливо, керуючись, зокрема, принципами неупередженості та недискримінаційного підходу;

– повага до права людини на приватне життя, за винятком випадків абсолютної необхідності і лише для досягнення законних цілей;

- збір, зберігання і використання даних особистого характеру відповідно до міжнародних принципів захисту даних і, зокрема, обмеження тими, що необхідно для досягнення законних, справедливих і конкретних цілей;

- дотримання основоположних прав кожної людини на свободу думки, совісті, релігії, висловлення поглядів, мирних зібрань, пересування і безперешкодного користування своїм майном;

- виявлення чесності і поваги до суспільства з проявом особливої уваги до становища осіб, які належать до найбільш уразливих груп;

- боротьба з будь-якими проявами корупції в поліції [12, п. 35–46, розділ V].

Порівнюючи принципи діяльності поліцейських, які ми навели з двох міжнародних актів, можна побачити їх відмінність у формулюванні, але майже повну однаковість за змістом.

Усі вище наведені принципи з міжнародно-правових актів у якості стандартів імплементовано в українське законодавство про діяльність поліції, але з декількома національними особливостями. Так, у Законі України «Про національну поліцію» [6] можна побачити, що принципи, так би мовити, розкидано по всьому тексту законодавчого акту. Частка принципів знаходиться у загальних положеннях (першому розділі) стосовно забезпеченню охорони прав і свобод людини та завдань поліції, частка – безпосередньо у другому розділі Закону, який має назву «Принципи діяльності поліції», де визначено такі принципи як: верховенство права; дотримання прав і свобод людини; законність; відкритість та прозорість; політична нейтральність; взаємодія з населенням на засадах партнерства та безперервність. Насамкінець, третя частина принципів сформульовано у статті 18 Закону, у який йдеться про основні обов'язки поліцейського, та у розділі п'ятому, де детально визначено порядок здійснення поліцейських заходів, особливо заходів примусу.

Найбільш повно міжнародні принципи-стандарті імплементовано у Правилах етичної поведінки поліцейських (наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179) [13], які не тільки повторюють принципи ЄКПЕ, але й значно їх розширюють. У Правилах крім загальних положень, які також дублюють принципи із Закону України «Про національну поліцію»,

визначено вимоги до поведінки поліцейського: що він повинен робити під час виконання службових обов'язків та що йому категорично заборонено. В окремому розділі Правил визначено поведінку поліцейського із затриманою людиною, де безпосередньо імплементовано такі міжнародні стандарти як:

- обмеження свободи людини можливо тільки на підставах та в порядку, визначених законом;

- заборона катування затриманих осіб, здійснення відносно них жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність ставлення;

- застосування заходів поліцейського примусу до затриманої особи можливо лише у передбачених законом випадках з дотриманням вимог законності, необхідності, пропорційності та ефективності заходу.

Весь комплекс саме етичних норм поведінки поліцейського із громадянами, населенням, представниками територіальних громад та громадськими об'єднаннями, іншими державними органами зосереджений в окремому розділі Правил, який має назву «Взаємодія поліції із громадськістю та іншими державними органами». Йдеться про тактовність, доброзичливість, ввічливість, розсудливість, відкритість, почуття справедливості, заборону бути зверхнім, погрожувати, іронізувати, використовувати ненормативну лексику тощо.

Безперечним позитивним моментом Правил є те, що в ньому також в окремому розділі імплементовані міжнародні принципи поведінки самих керівників поліцейських органів, – що вони повинні робити і що їм заборонено. Відносно заборон, а саме: перекладання своєї відповідальності на підлеглих, використання службового становища в особистих інтересах або інтересах третіх осіб, проявів зарозумілості, грубості, некоректності стосовно підлеглих, – всі ці принципи теж імплементовані у Правила з міжнародно-правових актів.

Досліджуючи питання даного підрозділу роботи, необхідно звернути увагу на дуже цікавий міжнародний документ під назвою «Рекомендації з питань поліцейської діяльності в багатонаціональному суспільстві» (далі Рекомендації) [14], які були розроблені за ініціативою Верховного комісару у справах націо-

нальних меншин (ВКНМ) у 2005 році. Як зазначено у вступі документу метою Рекомендацій є «надання державам практичних порад щодо розробки політики та законодавства відповідно до міжнародних норм і стандартів та на основі міжнародного досвіду і кращої практики, які можуть врівноважити та задовольнити потреби і інтереси всіх груп населення, включно із особами, що належать до національних меншин» [14, с. 3].

Рекомендації (всього їх двадцять три) об'єднані у шість підрозділів, де у Розділі 1 визначено загальні принципи, на підставі яких необхідно тлумачити всі рекомендації, а державам рекомендується прийняти відповідну політику та створити законодавчу базу в даній сфері. У Розділах 2–6 надаються рекомендації уряду, поліції та громадам національних меншин щодо конкретних дій.

Україна є багатонаціональною державою, у якій «до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою» [15, ст. 3]. Тому Рекомендації є вкрай важливими для українського суспільства в цілому та для діяльності поліцейських та інших правоохоронних органів взагалі, оскільки «ефективна правоохоронна діяльність у багатонаціональному суспільстві залежить від встановлення відносин довіри, побудованих на основі регулярних контактів і практичного співробітництва між поліцією та меншинами. Зиск від такого співробітництва отримують всі сторони. Меншини – від того, що поліція стає більш сприйнятливою до їхніх проблем і більш дієвою до вимог щодо забезпечення особистого захисту і доступу до правосуддя. Покращуються результати діяльності самої поліції, оскільки налагоджене спілкування та співробітництво з населенням є ключовими факторами ефективної правоохоронної діяльності в будь-якій громаді», – йдеться у Рекомендаціях [14, с. 4].

Якщо проаналізувати українське законодавство щодо діяльності судових та правоохоронних органів з боку міжнародного документу, яким є Рекомендації, то можна стверджувати, що міжнародні стандарти ще не повністю втілено у вітчизняне законодавство. Наявності у Законі України «Про національну поліцію»

правового припису, що «у діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками» [6, п. 5, ст. 7] явно недостатньо, не кажучи вже про Правила етичної поведінки поліцейських (наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179) [13], де такі приписи мають бути обов'язково, оскільки цього вимагають Рекомендації: «Кодекси поведіння співробітника поліції повинні включати професійні стандарти поліцейської діяльності в багатонаціональному суспільстві, а програми навчання поліції повинні містити спеціальні компоненти, спрямовані на досягнення цих стандартів. При порушенні цих стандартів повинні вживатися дисциплінарні заходи, а їх зразкове виконання має отримувати службове і громадське визнання» [14, с. 6].

Як зразок вдалої імплементації міжнародних стандартів-принципів в національне законодавство можна навести нормативно-правові акти щодо організації та діяльності української прокуратури.

Одним із позитивних моментів є наведення переліку основних міжнародно-правових актів, які стали джерелами імплементації. Так, у Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів (затверджена Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017 р.) є безпосереднє посилання на основні міжнародно-правові документи, які складають нормативну базу діяльності вітчизняної прокуратури: «Нормативною базою... є також міжнародно-правові документи, в тому числі Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод і рішення Європейського Суду з прав людини, Керівні принципи ООН щодо ролі прокурорів, прийняті на Восьмому конгресі ООН у 1990 році, Стандарти професійної відповідальності та виклади основних обов'язків і прав прокурорів, ухвалені Міжнародною асоціацією прокурорів у 1999 році, Європейські інструкції з питань етики та поведінки прокурорів (Будапештські принципи), ухвалені Конференцією генеральних прокурорів країн – членів Ради Європи у 2005 році, та інші» [16, ст. 3].

Аналізуючи наведені вище міжнародні документи та порівнюючи їх з Законом України «Про прокуратуру» [17] і Кодексом професійної етики та поведінки прокурорів [16], можна стверджувати, що всі міжнародні принципи, за невеликим виключенням, імплементовано у національне законодавство. Навіть іноді імплементация виглядає у формі рецепції, тобто прямого запозичення правових приписів з міжнародного акту. Наприклад, якщо взяти Керівні принципи ООН, то в ньому визначено принцип уникнення прокурором всіх видів дискримінації під час здійснення своїх функцій, а саме: «allpolitical, social, religious, racial, cultural, sexual or any other kind of discrimination», що у перекладі означає «політичної, соціальної, релігійної, расової, культурної, статевої чи будь-якої іншої дискримінації» [18, п. 13 «а»]. У Кодексі цей принцип майже повністю повторений, за виключенням політичної дискримінації, хоча, на нашу думку, цей вид дискримінації можна було б також визначити. Що стосується Закону, то в ньому чомусь цього принципу взагалі немає.

Але, в Керівних принципах ООН не були визначені такі дуже важливі принципи як «незалежність» та «підзвітність». Ця прогалина була відновлена Консультативною радою європейських прокурорів (КРЕП) у Страсбурзі, 23 листопада 2018 року з прийняттям Висновку № 13(2018), під назвою «Незалежність, підзвітність та етика прокурорів» [19]. Слід зазначити, що принцип «незалежності» був імплементований в українське законодавство, а от принцип «підзвітності» чомусь ні.

Існують невеличкі відмінності у визначенні принципів у самому українському законодавстві про діяльність прокуратури. Так, у Законі України «Про прокуратуру» визначений принцип «територіальності», якого немає у Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів. І навпаки, в останньому є принцип «конфіденційності», якого немає у Законі, хоча він є у Керівних принципах ООН.

Після вище наведених міркувань необхідно, на нашу думку, звернути увагу на питання про кількість принципів, які мали б визначатися у національному законодавстві про діяльність правоохоронних органів на підставі міжнародних стандартів. Дійсно, а скільки їх має

бути, може для всіх органів має бути однакова кількість принципів з однаковим змістом та формулюванням?

Майже у всіх наукових публікаціях мова йде, як правило, про *основні (базові)* принципи або про *основні* стандарти навіть якщо іноді наводиться повний їх перелік із визначенням конкретної цифри без слів «тощо» або «та інші». Так, науковець В. М. Галуцько, досліджуючи *основні* принципи діяльності правоохоронних органів, відносить до них такі: верховенство права; законності; пріоритету прав та свобод людини і громадянина; рівності; заборони зловживання владою; справедливості; захисту даних та поваги до приватної інформації; дотримання вимог конфіденційності інформації під час виконання запитів; прозорості; відкритості для зовнішньої перевірки, прозорості для перевірок та нагляду; доступності адміністративної влади та адміністративних послуг; електронного урядування та використання електронної пошти; ефективності та результативності; взаємної відповідальності держави і людини [20, с. 29]. Тобто, він вважає, що основних принципів має бути аж *чотирнадцять*. У той же час у Законах України «Про прокуратуру» їх *десять*, «Про національну поліцію» – *сім*, «Про оперативно-розшукову діяльність» – *три*, «Про національну гвардію України» – *дев'ять*, «Про Національне антикорупційне бюро України» – *дев'ять*, «Про контррозвідвальну діяльність» – *дев'ять*, «Про Державне бюро розслідувань» – *вісім*, «Про Бюро економічної безпеки України» – *дванадцять*, «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» – *шість* тощо. А ось у Законі України «Про розвідку» – не визначено *жодного* принципу, хоча розвідувальні органи також є правоохоронними.

Треба зазначити, що не існує міжнародних стандартів, які б імперативно зобов'язували національних законотворців визначати у законодавчих актах певний перелік принципів організації та діяльності правоохоронних органів. Кількість принципів також, на нашу думку, не може бути однаковою для кожного правоохоронного органу, бо специфіка діяльності кожного органу дуже відрізняється і має суттєві особливості, які, зрозуміло, мають відображатися як у кількості принципів, так й їх змістов-

ному наповненні. З іншого боку, безперечно, не може бути іншої крайності, коли у національному законодавчому акті щодо діяльності правоохоронного органу не визначено жодного принципу, тобто виходить, що він функціонує безпринципно, без жодного встановленого державою орієнтиру. Цього не може бути в демократичній, правовій, соціально орієнтованій країні, де життя, права та свободи людини, її честь і гідність визнаються найвищою цінністю, де правоохоронні органи діють не тільки у чітко визначених правових рамках своєї функціональності, але й в у строгому наборі сформульованих принципів, що акумулюють у собі основні юридичні, людські, моральні, етичні світові та національні ідеї.

В цьому сенсі доречно нагадати про міжнародно-правовий документ «Кодекс поведінки посадових осіб щодо підтримки правопорядку» (Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р.), в якому зазначається, що Генеральна Асамблея «приймає Кодекс поведінки посадових осіб щодо підтримки правопорядку, що міститься у додатку до цієї резолюції, та постановляє направити його урядам з рекомендацією позитивно розглянути питання щодо його використання в рамках національного законодавства або практики як *звід принципів, яких повинні дотримуватися посадові особи під час підтримки правопорядку* (курсив наш. – автор)» [21 преамбула].

Висновок. Підсумовуючи дослідження питань статті та висловлені міркування стосовно основних принципів організації та здійснення судової і правоохоронної діяльності, необхідно сказати, що більшість з них імплементовано з міжнародно-правових актів у якості стандартів. Тим самим стало можливим перейняти та запозичити сучасний світовий правовий досвід, наукові напрацювання юристів та рекомендації практиків-представників багатьох національних судових та правоохоронних органів.

Принципи, що визначаються у законодавчих актах, розчиняються в безлічі норм, що регулюють діяльність судових та правоохоронних органів, пронизують усю правову матерію,

виводяться із неї та створюють певний каркас, на який потім нанизуються цілі, завдання, компетенція, права, обов'язки матеріально-технічне забезпечення органів тощо.

Принципи, якщо їх кількість та зміст відповідають реаліям сучасності, є стрижнем усієї системи права, що регулює національний правопорядок у державі, додають праву про органи логічності, послідовності, збалансованості.

Незважаючи на те, що принципи мають вищий рівень абстрагованості від врегульованих відносин, звільнені від конкретики та подробиць реальних ситуацій, вони окреслюють саме ту сферу та надають їй певних людських характеристик, в якій мають функціонувати органи, а саме: демократичність, людяність, порядність, чуйність, самовідданість, співчуття тощо.

Принципи виступають як загальне мірило поведінки, не вказуючи на права та обов'язки, за допомогою якого люди мають певне уявлення про органи як державні структури, які дійсно покликані захистити їх та гарантувати їм конституційні права і свободи.

Правильно сформульована у національному законодавстві на підставі міжнародних стандартів певна кількість принципів набуває якостей особливого рівня права в сфері правоохоронної діяльності держави, вона постає над рівнем норм, визначає їх ціннісну орієнтацію (спрямованість) саме на реалізацію функціональності органів.

Принципи можуть виступати, за певних обставин, відправним началом при вирішенні конкретних юридичних справ, особливо при застосуванні аналогії закону у разі наявності прогалин у законодавстві.

Якщо визначена у національному законодавстві система принципів дійсно створена на підставі міжнародних стандартів, вона безперечно буде відображати існуючу в конкретній державі систему цінностей та розвивати її, бо принципи показують як повинні функціонувати у національній державі судові та правоохоронні органи, не регулюючи безпосередньо їх діяльність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15 supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 .and 16. Rome, 4.XI.1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
2. Полякова В.В. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод як джерело права в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2015. Серія ПРАВО. Випуск 32. Том 1. С. 145–148.
3. Васюк Н. О., Рожкова М. Г. Конвенція про захист прав людини і основних свобод як обов'язковий міжнародний договір про систему наднаціонального контролю за дотриманням прав людини. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід* № 13/2013. С. 117 – 119. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13_2013/30.pdf
4. Рабинович П. М. Рішення Європейського суду з прав людини: до характеристики концептуально-методологічних засад їх обґрунтування. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. Український портал практики Європейського суду з прав людини*. № 1, 1999. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=31>
5. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 27, ст.382. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
6. Про національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
7. Про державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 р. № 661-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 27, ст.208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD#Text>
8. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 47, ст.2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD#Text>
9. Про розвідку: Закон України від 17 вересня 2020 року № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>
10. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 17, ст. 594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD#Text>
11. Декларація про поліцію. Парламентська Асамблея Ради Європи. Резолюція 690 (1979). URL: <http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=4775>
12. Європейський кодекс поліцейської етики. Рекомендація Rec.(2001)10. Принята Комітетом міністрів Совета Европы 19 сентября 2001 года на 765-м засіданні Представителів міністрів. URL: <https://rm.coe.int/0900001680928736>
13. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських. Наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>
14. Рекомендації з питань поліцейської діяльності в багатонаціональному суспільстві. Організація з безпеки та співробітництва в Європі. *Верховний комісар у справах національних меншин*. Лютий 2006 р. 48 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/4/32236.pdf>
15. Про національні меншини в Україні : Закон України від 25 червня 1992 р. № 2494-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 36, ст.529. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>
16. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів: затверджено Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>
17. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18?find=1&text=%D0%B2%D0%B7%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D1%96#Text>
18. Guidelines on the Role of Prosecutors. Adopted 07 September 1990 BY the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/prosecutors.pdf>
19. Консультативна рада європейських прокурорів (КРСП): Висновок № 13(2018) «Незалежність, підзвітність та етика прокурорів». Страсбург, 23 листопада 2018 р. URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-ccpe-2018-ukr/1680939322>
20. Галуцько В. М. Основні принципи діяльності правоохоронних органів як елемент публічної адміністрації. *Судова та слідча практика в Україні*. Випуск 1, 2016. С. 27 – 29. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/1234567>
21. Кодекс поведіння должностных лиц по поддержанию правопорядка. Резолюция 34/169 Генеральной Ассамблеи ООН 17 декабря 1979 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text